

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE SALVARE DE LA CLUJ — STĂVILAR

Intensificarea lucrărilor de construcții industriale au dus la necesitatea salvării unor bunuri de patrimoniu, de importanță deosebită care sînt amenințate de distrugere. În contextul acestui demers de ocrotire a patrimoniului cultural național se includ și săpăturile de salvare executate în punctul *Stăvilar* din municipiul Cluj-Napoca, unde au fost semnalate locuiri din mai multe epoci istorice¹.

În acest scop au fost deschise mai multe secțiuni și au fost cercetate șanțurile existente, trasate de constructori, în total numărul secțiunilor ridicîndu-se la 12 (fig. 1), dimensiunile lor fiind diferite după configurația zonei. Stratigrafia secțiunilor la Stația 110 și cele de pe malul Someșului de la MHC—Someș I, diferă. Secțiunea 6, cea mai caracteristică, ($17 \times 2 \times 1,1$ m), a fost trasată în interiorul Stației 110.

Profilul stratigrafic este următorul: 0—0,15 humus recent și nivelări din ultimul timp; 0,15—0,3 depuneri recente de la lucrările de construcție a Stației 110; 0,3—0,5 depuneri de la Stația 35, care fusese demontată; 0,5—0,65 humus post-hallstattian cu sporadice urme romane, prefeudale și medievale; 0,65—0,85 nivel cu materiale din epoca bronzului și prima vîrstă a fierului; 0,85—1,05/1,10 strat de cultură neolitic. Secțiunile S_{8-12} au profilele stratigrafice asemănătoare, diferă doar grosimea lor (fig. 5); 1 humus recent; 2 humus medieval; 3 strat de cultură negru-brun; 4 strat de cultură brun; 5 strat brun-gălbui; 6 depuneri geologice aluvionare.

Materialul arheologic rezultat în urma cercetărilor a fost în cea mai mare parte prelucrat și inventariat. În cele ce urmează vom prezenta materialele pe epoci și culturi.

Neolitic timpuriu. Cultura Starčevo-Criș. Utilajul litic se compune din: răzuitoare (6/1—3, 7—10, 12, 17, 21, 23, 25, 26, 29—31, 36; 7/2, 7—9, 15—16; 8/8—9; 9/3, 7), virfuri (fig. 6/4—6), gratoare (fig. 6/14—16, 19, 24, 34—35; 7/5; 9/8), burin (fig. 6/15), lame (fig. 6/20, 27—28, 32—33, 37—38; 7/3—4; 9/14), nuclee (fig. 6/11, 13, 22; 7/1, 6, 10, 12—14, 17—22) și așchii (fig. 7/11). Materialele din care sînt confecționate aceste unelte sînt "calcedonii de diferite nuanțe: negru-cenușiu (fig. 6/3—4, 6—7, 12—13, 17, 19, 21—22, 24—25, 30, 35—38; 7/8, 10, 15, 17—19, 21), cenușiu (fig. 6/1, 8—9, 15, 31, 34), cenușiu albăstrui (fig. 6/11, 23; 7/17), cenușiu cu pigmentație roșcată (fig. 6/27, 33), cafeniu (fig. 6/10; 7/12, 22) și negru (fig. 6/32); jasp (fig. 6/2); hidrofan (fig. 6/26, 28—29); corneene (fig. 6/5, 14, 16, 18, 20; 7/5—6, 9, 11, 16, 20) și obsidian

¹ St. Ferenczi, în *StUBB*, Historia, 2, 1962, p. 42; Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, în *ActaMN*, XXII—XXIII, 1985—1986; Z. Kalmar, comunicare, colocviu, București, 1986; Idem, în *ActaMP*, XI, 1987, p. 61.

(fig. 7/1—4, 7). Alături de aceste unelte cioplite trebuie să le amintim pe cele șlefuite: zdrobitoare (fig. 8/1—2, 10), lustruitoare (fig. 8/3), topoare (fig. 8/4) și fragmente de rișnițe (fig. 8/11—12), confecționate din pietre de riu. Numărul mare de nuclee, așchii și unelte lucrate grosolan, din secțiunea 10, carourile 2—3 indică, poate, un loc pentru confecționarea uneltelor (fig. 4).

Un complex de locuit, de tip semibordei, a fost semnalat în secțiunea 8 (gr. 3) unde există o mare cantitate de ceramică, pietre cu urme de ardere, cărbuni și cenușă. Dimensiunile semibordeiului sînt de $2,4 \times 3,4 \times 0,8$ m, avînd o formă ovală și fundul ușor albiat. Nu s-au găsit gropi de stilpi sau pari. Un alt bordei (B_5) a fost distrus de lucrările de excavare a malului fiind salvate doar o mică parte din materiale. Existența unui strat de cultură sărac în material arheologic, a complexelor de locuit care se găsesc la mică distanță unele față de altele, a condițiilor geografice prielnice ne indică o așezare, poate, secundară, a unei civilizații aflată în proces de retardare culturală, cu o viață economică bazată pe cultivarea plantelor (fragmente de rișniță și zdrobitoare), creșterea animalelor și desigur, pescuitul (vecinătatea Someșului).

Materialul ceramic este unitar și are unele trăsături caracteristice proprii acestei locuiri. Formele de vase sînt puține; oale cu buza evazată (fig. 10/1—2, 9—10), dreaptă (fig. 10/4, 11, 13) sau cu Lippenrand (fig. 10/3, 10) și cîteva tipuri de străchini (fig. 10/12). După factură, vasele se grupează în categoriile: grosieră (fig. 10/2, 11; 11/3, 5—6, 10), semifină (fig. 10/1, 3—4, 7—10, 12—16; 11/1—2, 4, 7, 9, 11) și foarte puține din categoria fină. Ceramica grosieră este arsă oxidant, are în pastă nisip cu bobul mare, pietricele și mică (fig. 11/3), alteori nisip, pleavă tocată și pietricele (fig. 10/2, 11; 11/5). Culorile predominante sînt: cărămiziu (fig. 11/6, 10), brun cărămiziu (fig. 10/11; 11/5) și brun deschis la exterior, negru în interior (fig. 10/2). Ceramica semifină este arsă oxidant rareori reductant, pasta bine frămîntată conține: nisip cu pleavă tocată, fiind aspră (fig. 10/1; 11/1), nisip, pleavă și mică (fig. 10/4, 7, 10, 13—15; 11/2) și uneori pietricele (fig. 10/12, 16). Culorile acestei categorii sînt: negru-brun (fig. 10/1; 11/4, 11), brun-roșcat (fig. 10/3—4, 9—10, 12—13), cărămiziu (fig. 11/1—2, 7) și cărămiziu la exterior cu brun deschis la interior (fig. 10/5, 15—16, 11/9). Registrul motivistic este sărac fiind alcătuit din: incizii (fig. 9/1; 11/3—4), ciupituri simple (fig. 9/2; 11/1—2, 6—7), ciupituri în lanț (fig. 9/5; 11/9), impresiuni cu unghia (fig. 9/6, 11; 10/9), impresiuni circulare (fig. 12/1), impresiuni în zig-zag cu scoica (fig. 9/4) pe un vas de tip sac, briu alveolat (fig. 11/8), buză alveolată (fig. 10/7, 11) sau cu Lippenrand (fig. 10/1, 3, 10—11), proeminente aplatizate (fig. 9/10, 12; 11/10, 11) sau conice duble (fig. 9/13). În general, ceramica are un aspect aspru deși în compoziție are și mîl, iar arderea este slabă. Din categoria fină fac parte cîteva fragmente mici și ne semnificative. Din analiza ceramicii pe nivele rezultă o ușoară diferență între materialele de la adîncimea de 1 m și cele de la —0,75 m. Cele mai timpurii materiale din specia semifină au culori închise, în general negru-brun, iar pasta amestecată cu multă pleavă tocată și rocă pisată. Materialele de la —0,75 m sînt în proporție de 60% semifine de culoare brună-cărămizie uneori cu slip maroniu,

specia grosieră fiind mai slab reprezentată. Din studierea ornamentației sărace (lipsa barbotinei, picturii, raritatea incizilor) rezultă aceeași constatare că ne aflăm în fața unui fenomen de retardare ce poate dura cel puțin o etapă, cronologic stațiunea situându-se în faza IV B a culturii Starčevo-Criș², dar fără să fi primit influențele chalcoliticului balcano-anatoliene, are în schimb, caracteristicile fenomenelor petrecute la sfârșitul neoliticului timpuriu, fără să aibă însă toate elementele din evoluția culturală. Fenomene asemănătoare se petrec la periferia ariei de răspindire a culturii Starčevo-Criș în momentul influențelor sudice ale chalcoliticului balcano-anatolian, fenomene sesizate în materialele de la Fughiu, Suplacu de Barcău și în nord-vestul Moldovei³.

Neoliticul târziu. Grupul Gilău. Ceramica caracteristică acestui aspect cultural are în compoziție resturi organice, mîl, pleavă tocată și la unele categorii (grosieră și semifină) chiar cioburi pisate și nisip. În general vasele au slip, uneori pictat, dar în majoritatea cazurilor picat păstrîndu-se doar biscuitul cenușiu al vaselor. Culorile frecvente sînt cărămiziu, gălbui și brun deschis. În stațiunea de la *Stăvilar* există cîteva materiale aparținînd acestui grup, pe cele care le-am putut separa, făceau parte din categoria semifină (fig. 12/4—9, 12), avînd în compoziție resturi organice, pleavă, nisip și uneori cioburi pisate (fig. 12/4—9, 12). Urme de slip cărămiziu (fig. 12/4—9, 12) sau gălbui se păstrează doar pe cîteva fragmente. Formele întîlnite sînt: vase globulare (fig. 12/7—8), cupe cu picior (fig. 12/6, 9), castroane (fig. 12/12) unele avînd fundul albiat.

În ultimul timp apar tot mai multe stațiuni cu astfel de materiale ca de exemplu: Gilău, Șardu, Chinteni, Iclod⁴, mai departe spre vest, nord-vest la Seini⁵, în grupul Pișcolt⁶.

2. Grupul Iclod. În secțiunea 6 au fost descoperite cîteva fragmente ceramice unele avînd o pastă moale, făinoasă amestecată cu mîl, arsă slab reductant sau oxidant; altele cu aspect nisipos avînd slipul căzut, toate de aspect Iclod III. Alte materiale aparținînd acestui grup nu au apărut, cercetările viitoare vor elucida problemele ridicate de aceste fragmente.

Eneoliticul târziu. Cultura Coțofeni. Utilajul litic aparținînd acestei culturi constă din răzuitoare din cuarțit (fig. 8/5) și calcedonie, zdrobitoare cu încercări de perforare (fig. 8/6) și un ciocan (fig. 8/7).

Ceramica aparține celor trei categorii mari: grosieră (fig. 10/6; 11/18), semifină (fig. 11/12—17; 19—24) și fină (foarte puține). Ceramica grosieră are, în general, slip de culoare cărămizie, miezul cenușiu, pasta cu nisip și pietricele, slab arsă. Categoria semifină conține vase cu slip cărămiziu (fig. 11/12, 17, 23—24), brun deschis (fig. 11/13, 15—16,

² Folosim cronologia lui Gh. Lazarovici, *Gornea*, 1977; Idem, *Neoliticul Banatului*, 1979; Idem, în *ActaMP*, VIII, 1984, p. 49—104.

³ D. Ignat, în *Centenarul Muzeului Orădean*, 1972, p. 161; Idem, în *ActaMN*, X, 1973, p. 477—491; Idem, în *Crisia*, 3, 1973, p. 7—20; Idem, în *ActaMN*, XIV, 1977, p. 13—21; Idem, în *Crisia*, 8, 1978, p. 9—25; Idem, în *Materiale*, 13, 1979, p. 45—54; Idem, în *Crisia*, 9, 1979, p. 721—733; Idem, în *Crisia*, 11, 1981, p. 41—58; N. Ursulescu, *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, 1984.

⁴ Z. Kalmar, în *ActaMN*, XIX, 1982, p. 248—252; Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, în *ActaMN*, XXII—XXIII, 1985—1986, p. 723—732.

⁵ Z. Kalmar, în *ActaMN*, XXI, 1984, p. 394. Alte materiale inedite în MIC.

⁶ Gh. Lazarovici — I. Némethi, în *ActaMP*, VII, 1983, p. 17—60.

19—21) sau gălbui (fig. 11/14) căzut, avînd ca degresant nisip cu bobul mare și resturi organice (fig. 11/12, 13, 15, 19), nisip cu cioburi pisate (fig. 11/14, 16, 20, 23) sau pietricele cu cioburi pisate (fig. 11/17, 21, 24). Datorită materialului fragmentar nu se pot preciza formele de vase. Ornamentele constau din: incizii simple (fig. 11/12—14, 16, 18—19), înțetălate de linii verticale (fig. 11/17, 20) sau combinate cu impresiuni circulare (fig. 11/21), organizate în benzi (fig. 11/22—24) și impresiuni cu unghia (fig. 11/15).

Epoca bronzului. Cultura Wietenberg. Urme sporadice aparținînd acestei culturi au apărut în ambele campanii de săpături. Ceramica aparține categoriilor: grosieră cu slip cărămiziu, pasta avînd pietricele și nisip (fig. 12/15) și semifină cu slip brun, avînd ca degresant cioburi pisate și nisip (fig. 12/18). Ornamentele constau din incizii (fig. 12/15), impresiuni circulare și cu unghia (fig. 12/18). Raritatea materialului nu ne permite o încadrare cronologică mai fină.

Epoca fierului. Hallstatt. Ceramica aparținătoare primei vîrste a fierului este mai numeroasă, incluzîndu-se în două categorii: grosieră, brun-deschisă cu pasta amestecată cu pietricele, fiind bine netezită (fig. 12/10—11, 14) și semifină, cu paste nisipoase, bine frămîntată avînd o culoare cărămizie la exterior și neagră la interior, sau exteriorul negru și interiorul cărămiziu (fig. 12/13). Într-un caz pasta este neagră lustruită. Motivele decorative sînt compuse din caneluri (fig. 12/13), tăieturi fine (fig. 12/17), briuri alveolate (fig. 12/11, 14) și proeminente (fig. 12/10—11, 14). Dintre formele de vase putem aminti oale și castroane (fig. 12/11). Alături de vase există și alte obiecte din lut între care amintim o fusaiolă avînd corpul ornamentat cu tăieturi fine (fig. 12/17). Analogii pentru aceste materiale se găsesc în vecinătate, în stațiunea de la Baci — str. Nouă⁷.

Epoca romană tîrzie. În campania din primăvara anului 1986 au fost descoperite cîteva fragmente ceramice aparținînd acestei perioade. Se cunoaște un fragment de străchină, de culoare cenușie cu pasta amestecată cu nisip și pietricele, lucrată la roată⁸.

Epoca prefeudală și feudală timpurie. În campania din primăvară au apărut fragmente ceramice de secol VII—VIII, din care amintim un umăr de vas, de culoare brună, lucrat cu mîna, dintr-o pastă nisipoasă⁹.

Terasa de la Stăvilău a fost locuită mai tîrziu. Un complex, de tip semibordei, distrus de lucrările de construcție a Stației 35 și apoi de șanțurile pentru pămîntare. *In situ* au fost găsite cîteva fragmente ceramice și un pînten. Un alt complex (P. 2) a fost surprins în S₆ și acesta fiind în cea mai mare parte distrus de lucrările de construcții (fig. 2/A). În depunerile locuinței s-au descoperit fragmente ceramice, un vîrf de săgeată din fier, oase, fragmente de vatră, cărbune și pietre arse. Ceramica este subțire, bine arsă, avînd în compoziție nisip, mică și pietricele (fig. 12/19—21), culoare gălbuie (fig. 12/20) sau brună (fig. 12/19, 21). Ornamentele constau din: benzi orizontale (fig. 12/19) și impresiuni cu

⁷ Z. Kalmar, comunicare, Tîrgoviște, 1985; Idem, comunicare colocviul de tracologie, Constanța, 1985; Idem, în SCIV, 38, 2, 1987, p. 166—174.

⁸ Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, op. cit.

⁹ *Ibidem*.

roțița (fig. 12/20) sau piaptănu (fig. 12/21). După caracteristicile materialului ceramic și a obiectelor din fier, locuirea se poate data în secolele IX—XI.

Analizând dispunerea în spațiu a materialelor, se constată o locuire mai intensă, în preistorie, a zonei dinspre Someș, în perioada post-romană și medievală timpurie a zonei centrale a terasei. Terasa se găsește pe malul drept al Someșului având o diferență de nivel de 15 m față de nivelul apei și are aspectul unui mic promontoriu care bară calea Someșului, chiar la intrarea în Cluj. Această terasă are vizibilitate bună spre Gilău și Cluj — *Tăietura Turcului*. Cercetările viitoare vor aduce, poate noi precizări la cunoașterea caracterului acestei locuiri și a legăturilor cu alte materiale descoperite pe teritoriul municipiului Cluj.

ZOIA KALMAR-MAXIM

DIE ARCHÄOLOGISCHEN RETTUNGSGRABUNGEN VON CLUJ-NAPOCA — STĂVILAR

(Zusammenfassung)

Die Arbeit stellt die archäologischen Entdeckungen von der Terasse des Flusses Someșul Mic, im Punkt Stăvilă vor.

Die archäologischen Materialien stammen aus mehreren Epochen (Neolithikum, Bronzezeit, Eisenzeit, römische Zeit, nachrömische Zeit und Frühmittelalter). Der Verfasser stellt die stratigraphische Lage und die Fragen vor, die die Bewohnungen aus diesen historischen Epochen aufwerfen.

Die *Starčevo-Criș-Kultur* wird durch das Vorhandensein zweier Wohnungen mit Materialien, die chronologisch gesehen zur Phase IV B gehören, angedeutet. Die Keramik ist im allgemeinen sandig, enthält Schlamm und gehackte Spreu. Die Ornamente sind ärmlich, es fehlen die Barbotine und die Bemalung, während es wenige Einschnitte gibt. Aus der Analyse des keramischen Materials geht hervor, daß sich die hiesige Bewohnung in einem kulturellen Retardierungsprozeß um wenigstens eine Etappe befindet, ohne den Einfluß des balkanisch-anatolischen Chalkolithikums aufzunehmen, der in anderen Bewohnungen aus dieser Zone festgestellt wurde. Dennoch gliedert er sich in die kulturellen Erscheinungen vom Ende des Frühneolithikums aus den Randzonen der Verbreitungsfläche der *Starčevo-Criș-Kultur* ein, ein Phänomen das der Entwicklung des mittleren Neolithikums vorausgeht.

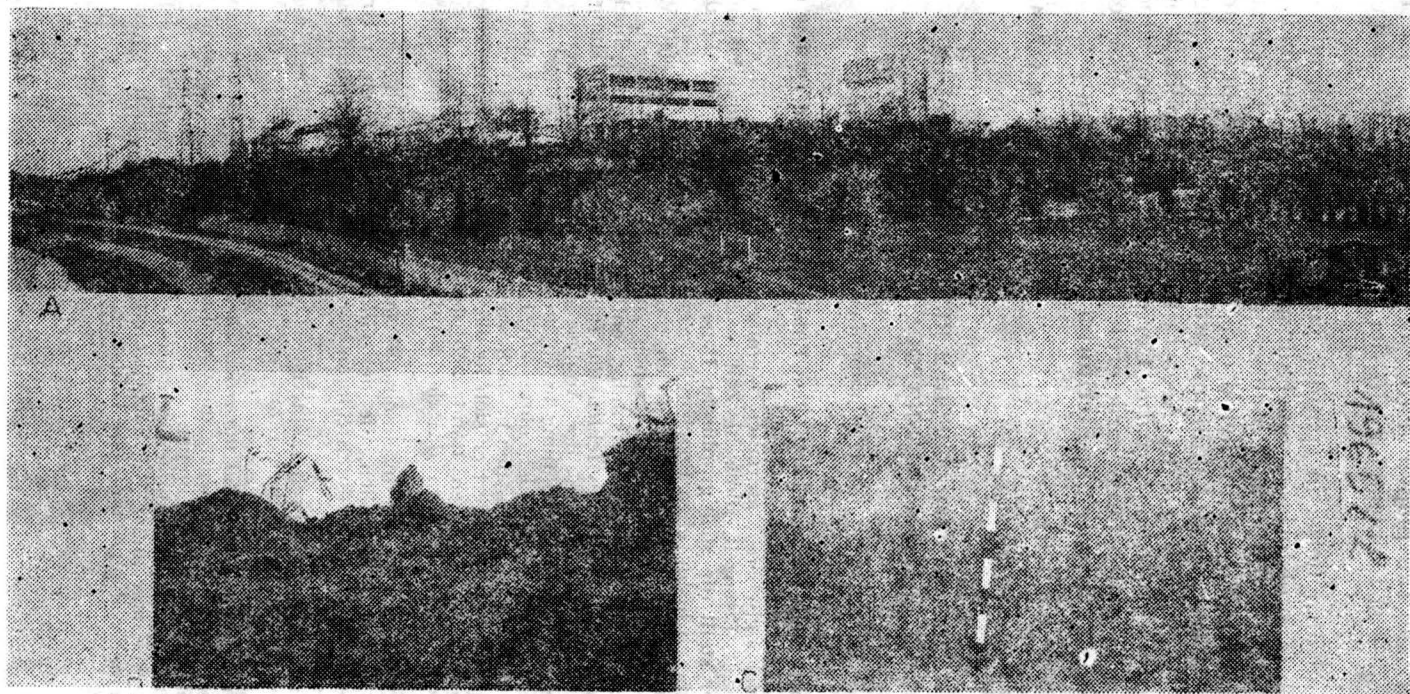
Das Spätneolithikum ist durch einige Materialien der Machart *Iclod III* und durch einige andere Materialien, die der *Gilău*-Gruppe angehören, vertreten.

Das Eneolithikum wird durch Spuren von Materialien, die der *Coțoseni*-Kultur angehören, belegt.

Die Bronzezeit wird durch die Existenz von Materialien belegt, die der *Wienberg*-Kultur angehören, während aus der Eisenzeit *hallstättische* Materialien stammen.

Auch in der römischen und nachrömischen Zeit war das Gebiet bewohnt, was die entdeckten Materialien belegen, die vom Ende der römischen Epoche (3.—4. Jh.) und aus dem 7.—8. Jh. u.Z. stammen.

Aus dem 9.—12. Jh. stammen Materialien aus der Schicht als auch aus zwei Wohnungen, wo man außer Keramik, Kohle, Lehm usw. auch einen Teil eines Sporen und eine Pfeilspitze fand, die beide aus Eisen sind.

Pl. I Cluj-Napoca — Stavilar. A — vedere generală; B — secțiunile 8 și 10; C — secțiunea 9, profil estic.

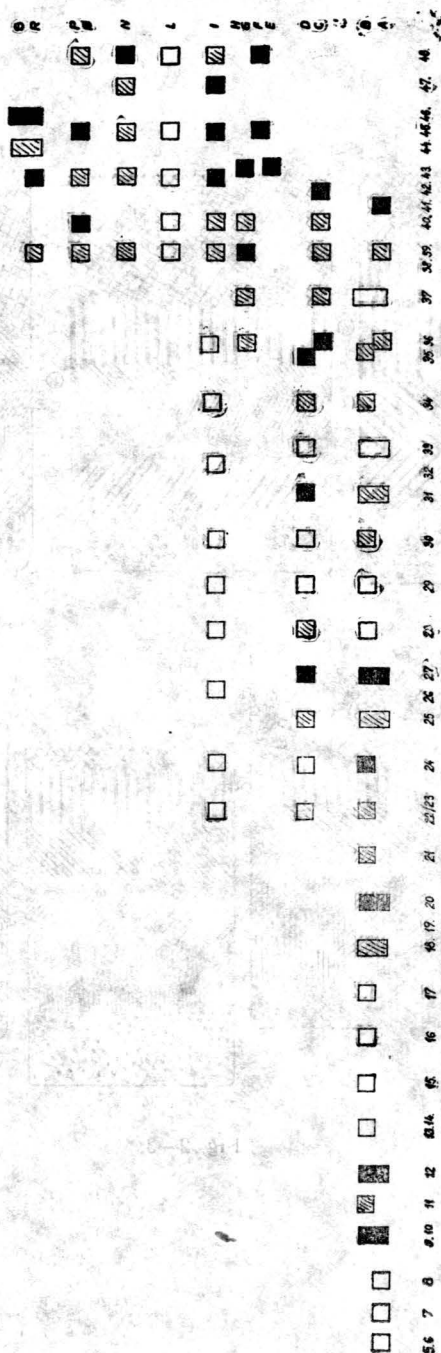
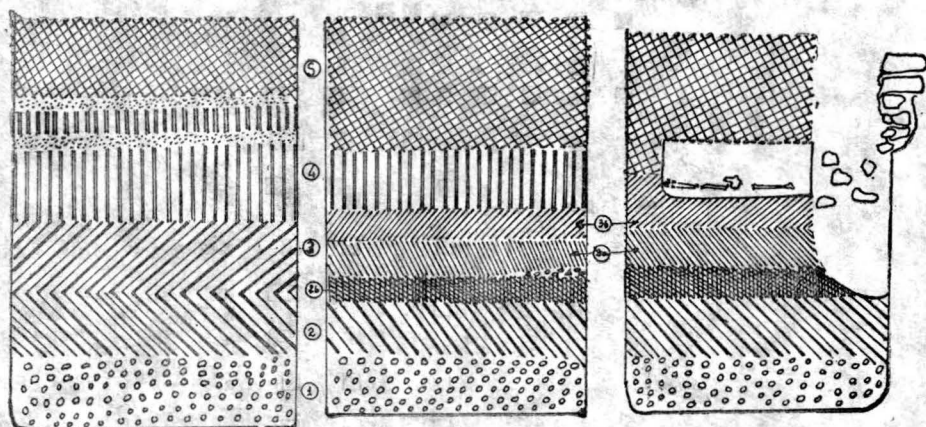
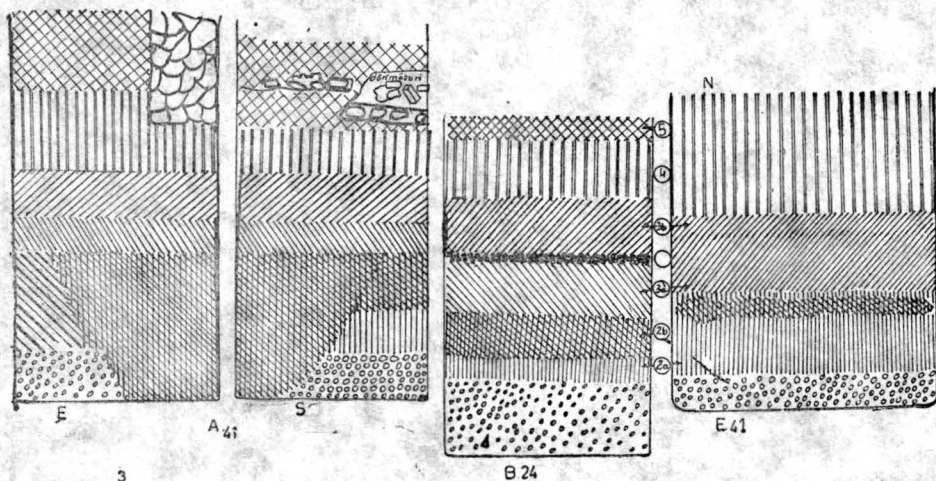

Fig. 1.

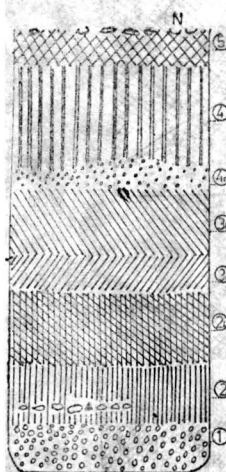

2

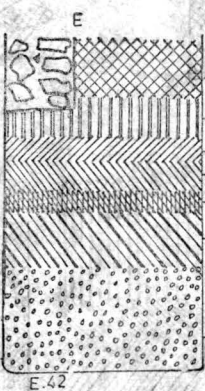

3

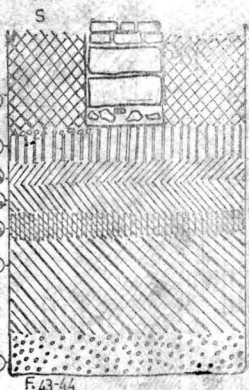
Fig. 2—3.

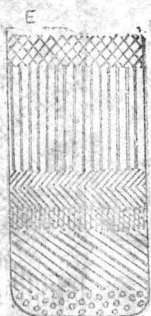
B.9-10

E.42

F.43-44

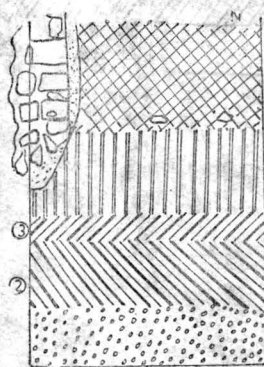

E.45

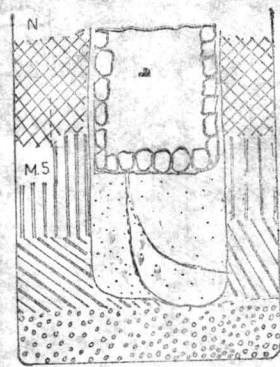
Fig.

O.43

SR 47

N48

Fig. 5

Fig. 4—5.

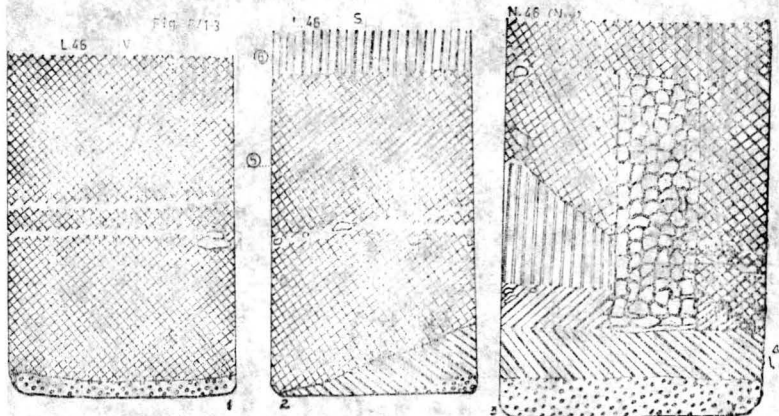
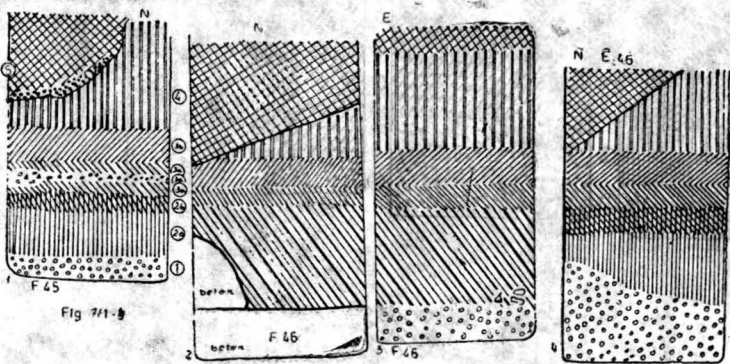
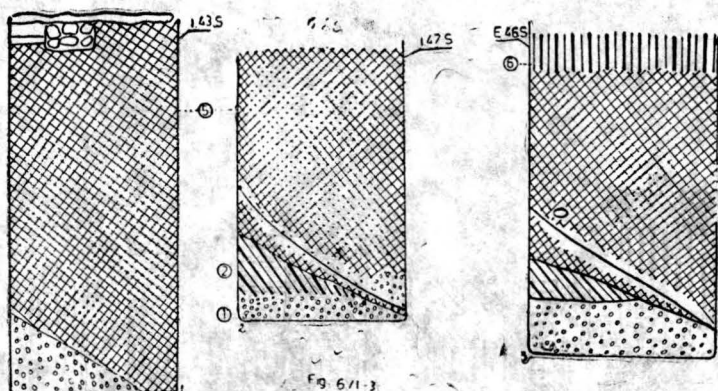

Fig. 6—8.

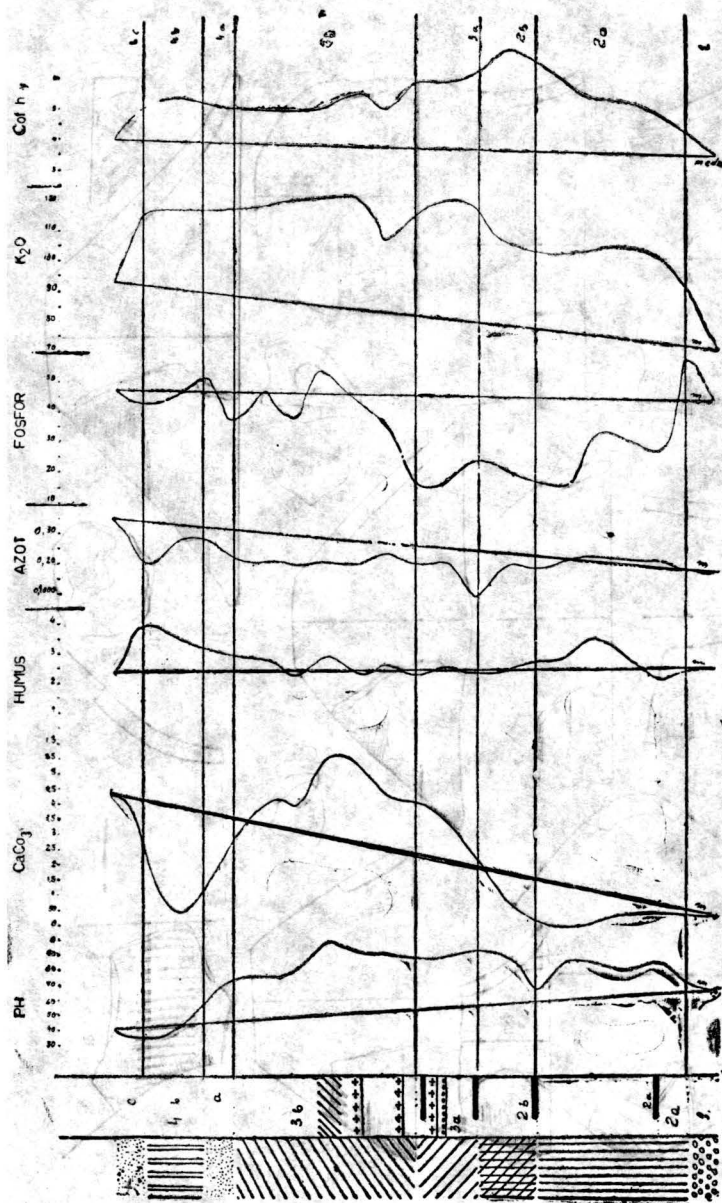

Fig. 9.

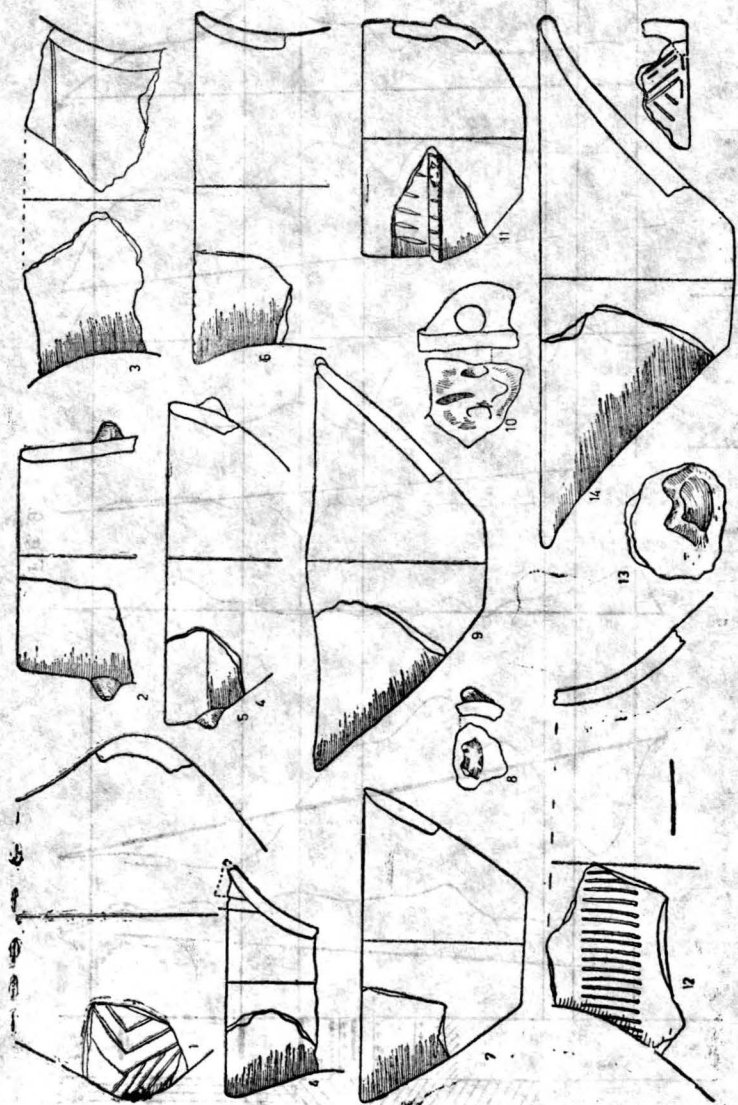

Fig. 10.

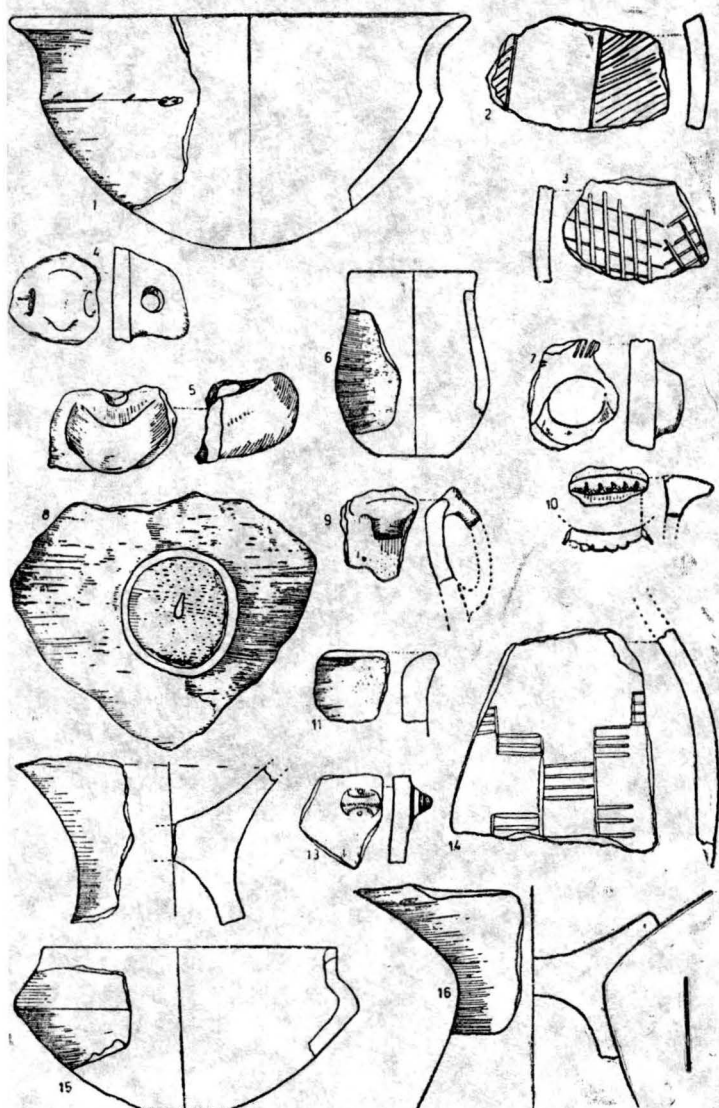
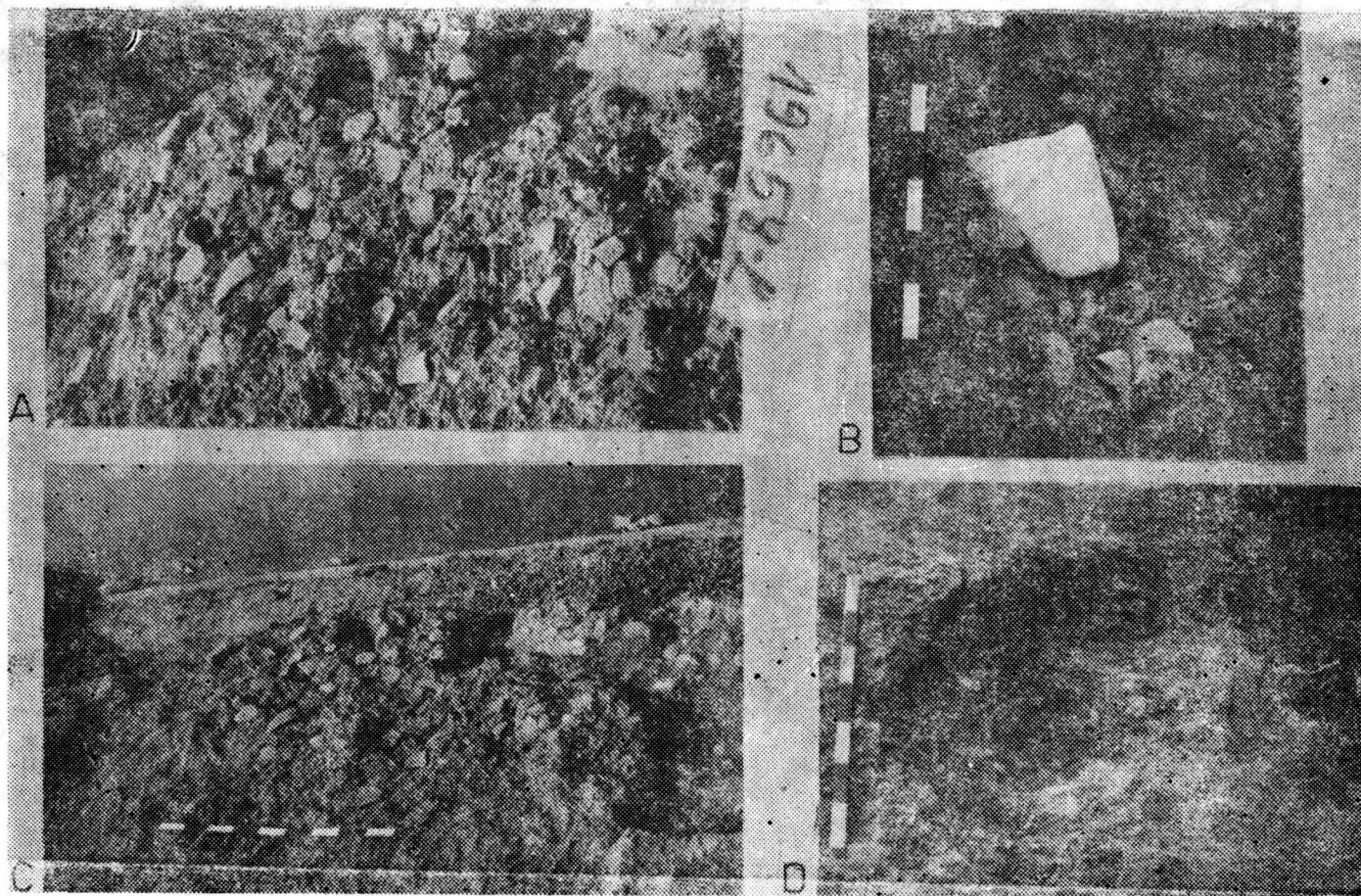

Fig. 11

Pl. II Cluj-Napoca — *Stăvilar*. A, C — locuința nr. 3; B — locuința nr. 1; D — secțiunea 9, groapa nr. 1 (Hallstatt).

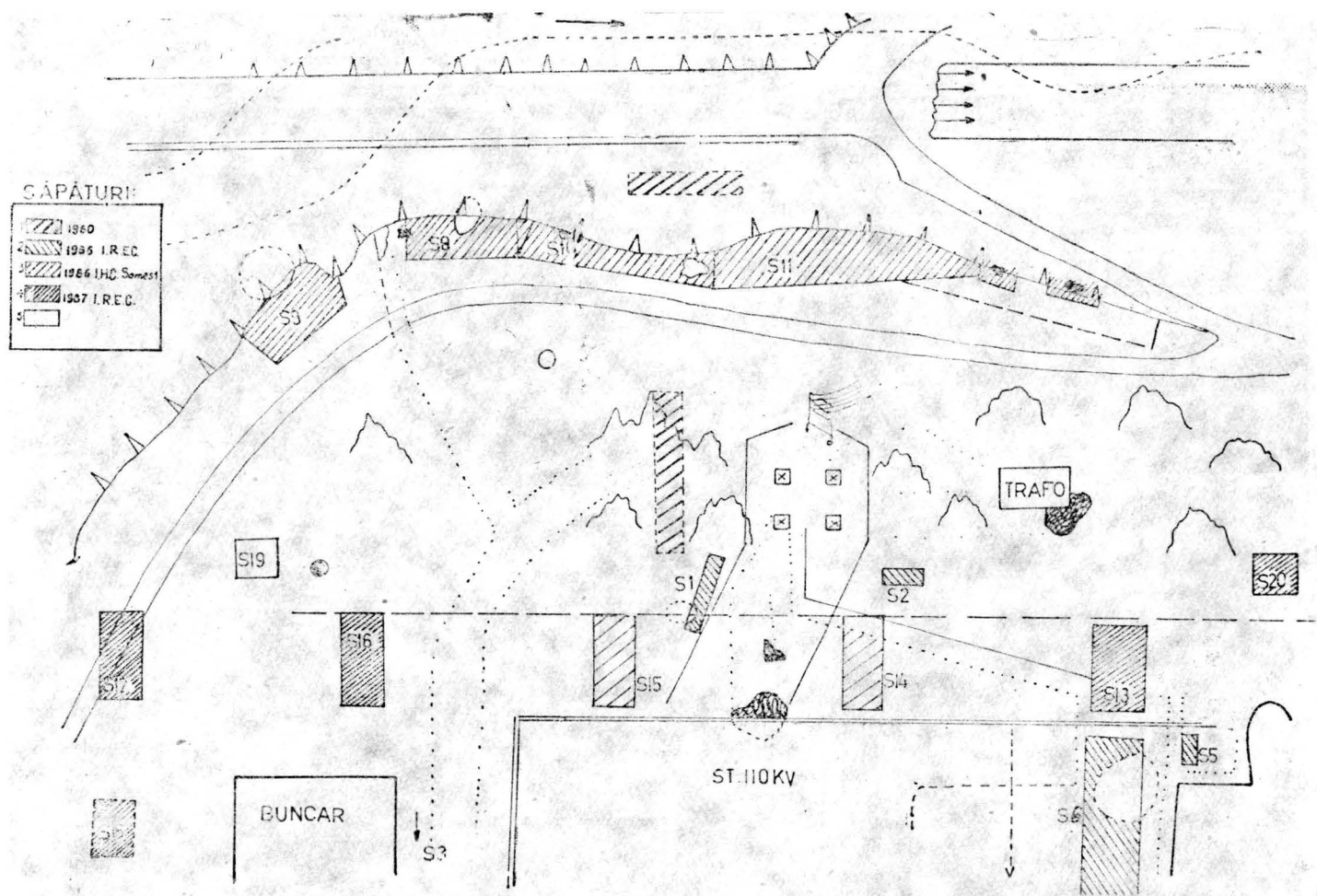

Fig. 1. Cluj-Napoca — Stăvilar. Schița zonei cercetate.

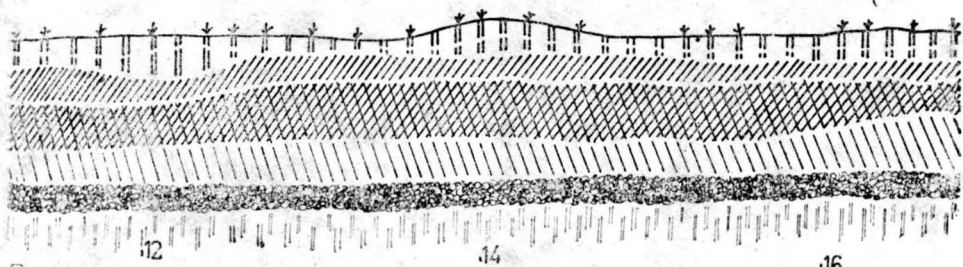
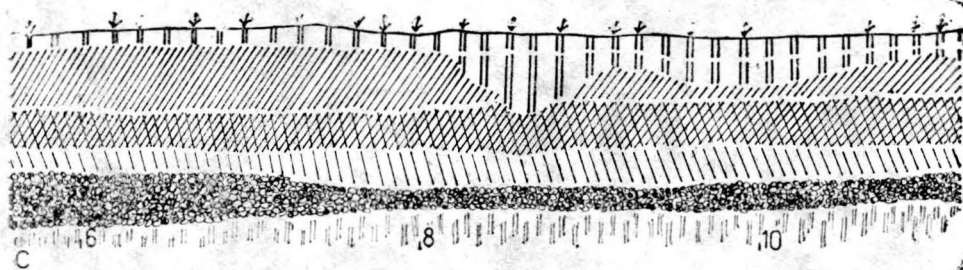
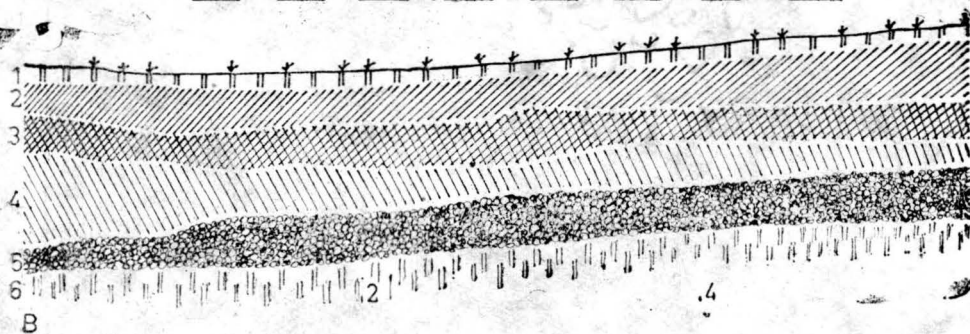
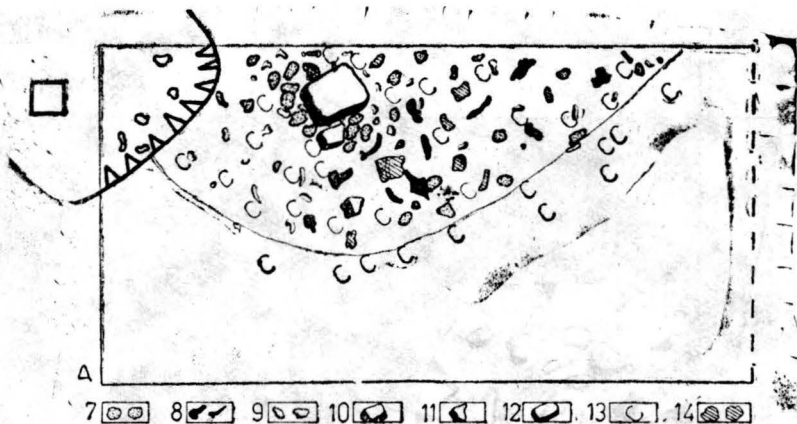

Fig. 2. Cluj-Napoca — Stăvilar. Secțiunea 6, planul bordeiului medieval de sec IX—XI (A); profilul estic (B—D). *Legenda:* 1 — humus recent; 2 — strat de umplură de la stația de 110 kv; 3 — strat de umplură de la stația de 35 kv; 4 — strat de cultură, în partea superioară material medieval timpuriu și prefeudal, iar la bază material de epoca bronzului și Hallstatt; 5 — strat neolitic; 6 — steril; 7 — pictre arse; 8 — oase; 9 — ceramică; 10 — cărămidă; 11 — vatră partativă; 12 — rișniță; 13 — cărbune; 14 — chirpici.

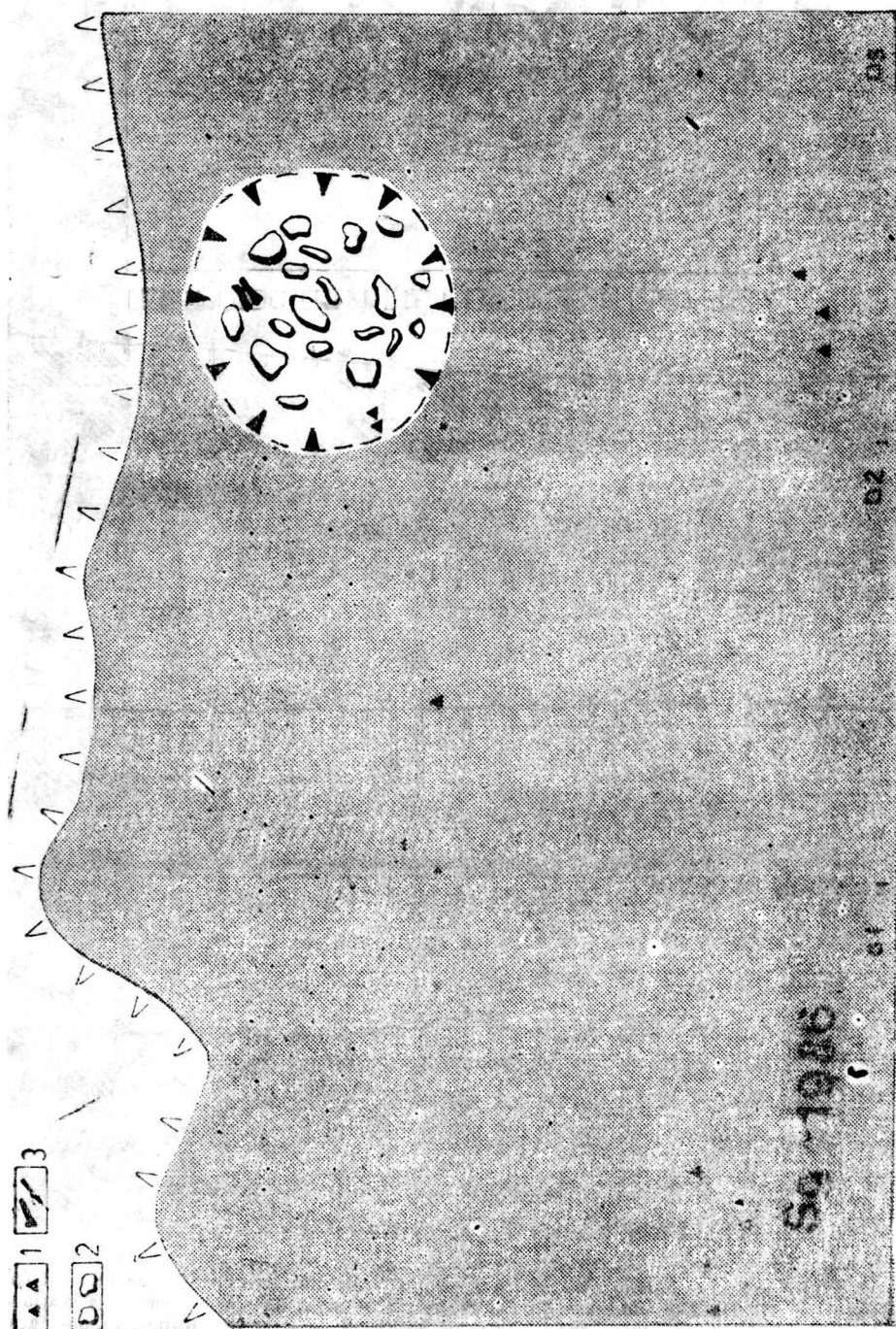

Fig. 3. Cluj-Napoca - Săpălar. Planul secțiunii 9. Legendă: 1 - utilaaj litic cioplit; 2 - ceramică; 3 - oase.

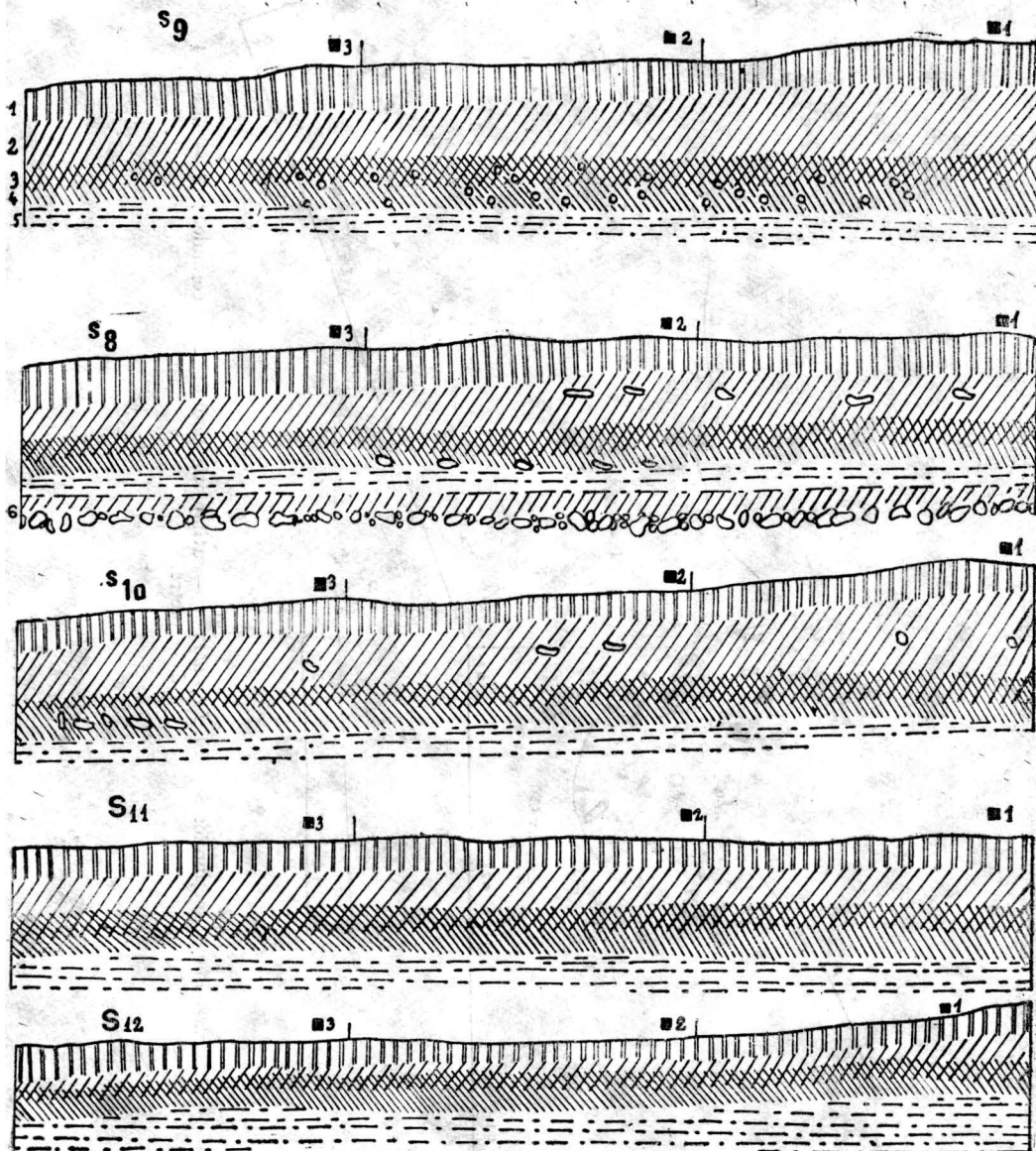

Fig. 5. Cluj-Napoca — Stăvilar. Profilele sudice ale secțiunilor 8-12. Legendă: 1 — humus recent; 2 — humus medieval; 3 — strat cultural negru-brun, cultura Coșofeni; 4 — strat brun, neolitic; 5 — strat brun-gălbui, steril; 6 — strat de pietriș aluvionar.

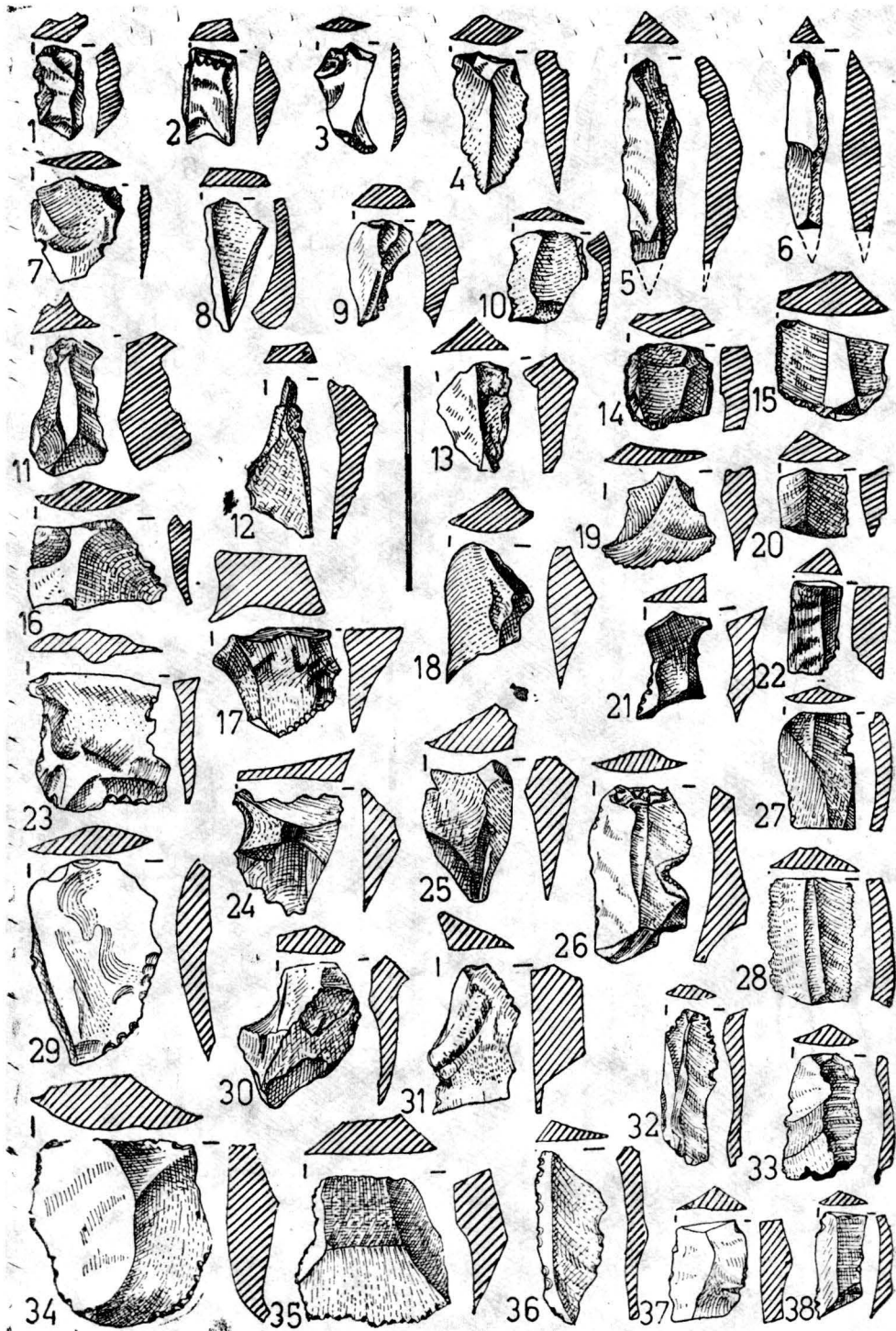

Fig. 6. Cluj-Napoca — Slăvilă. Cultura Starčevo—Criș. Unele din calcedonie și cornene

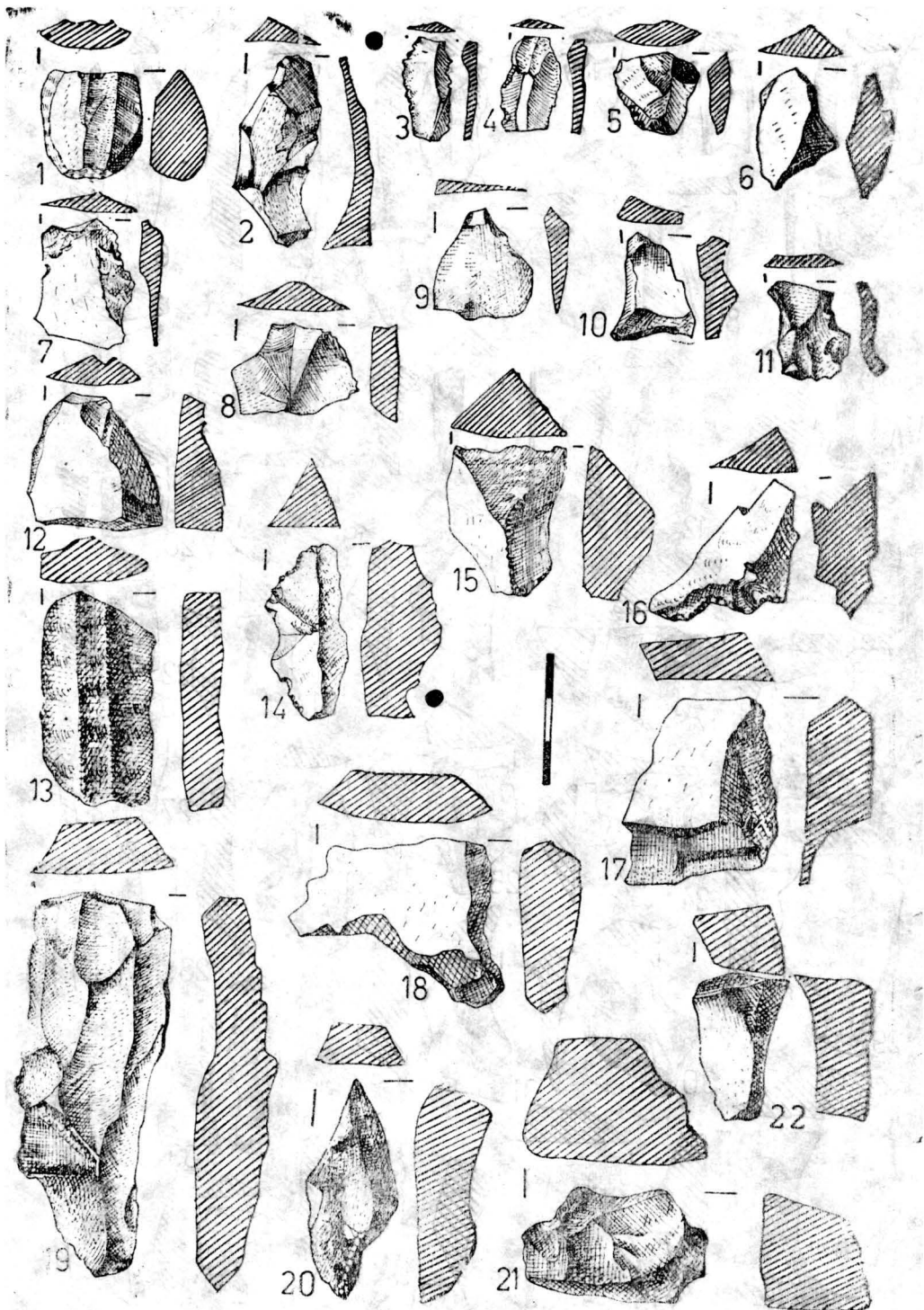

Fig. 7. Cluj-Napoca — Stăvilar. Cultura Starčevo—Criș. Unelte din obsidian (1—4, 7); calcedonie și corneene.

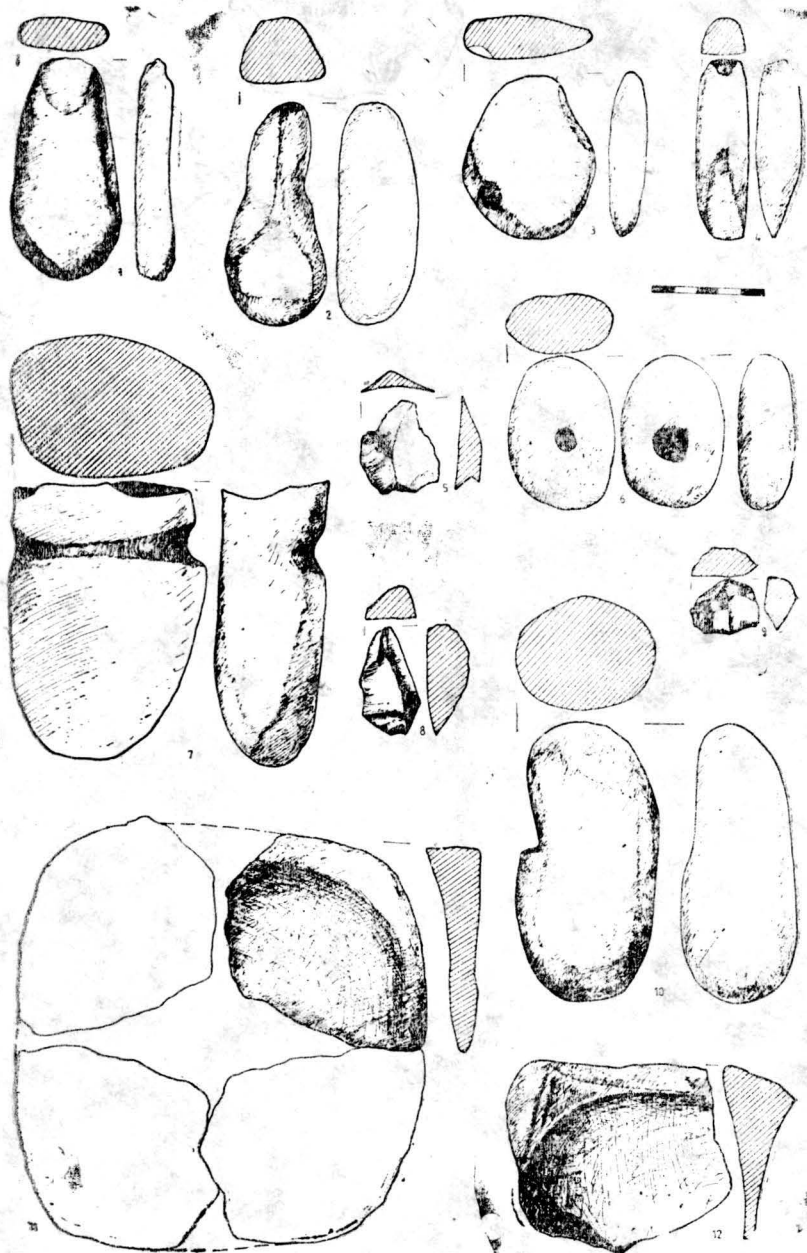

Fig. 8. Cluj-Napoca — Stăvilor. Cultura Starčevo—Criș (1—4, 8—12). Cultura Coșofeni (5—7).

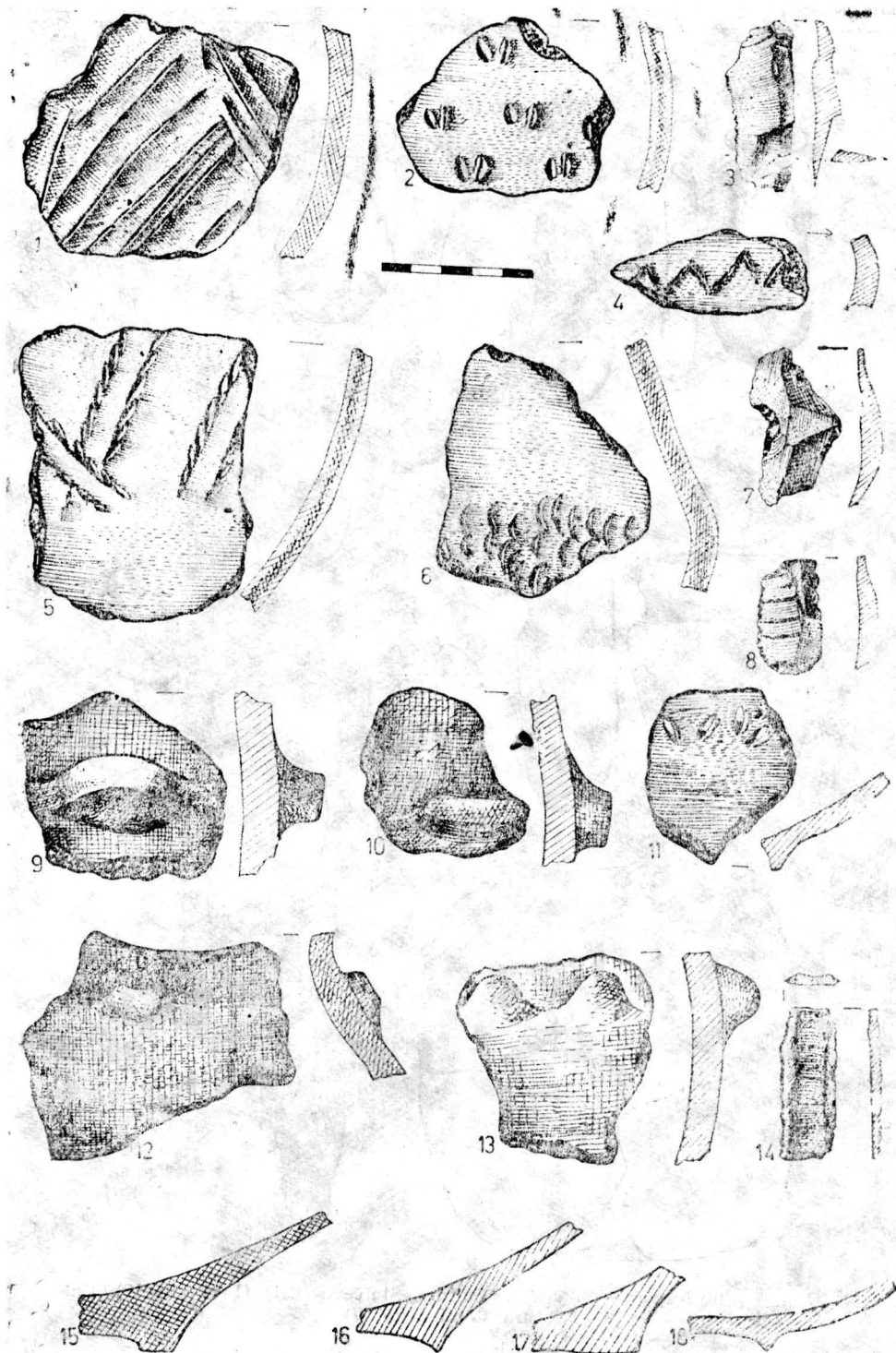
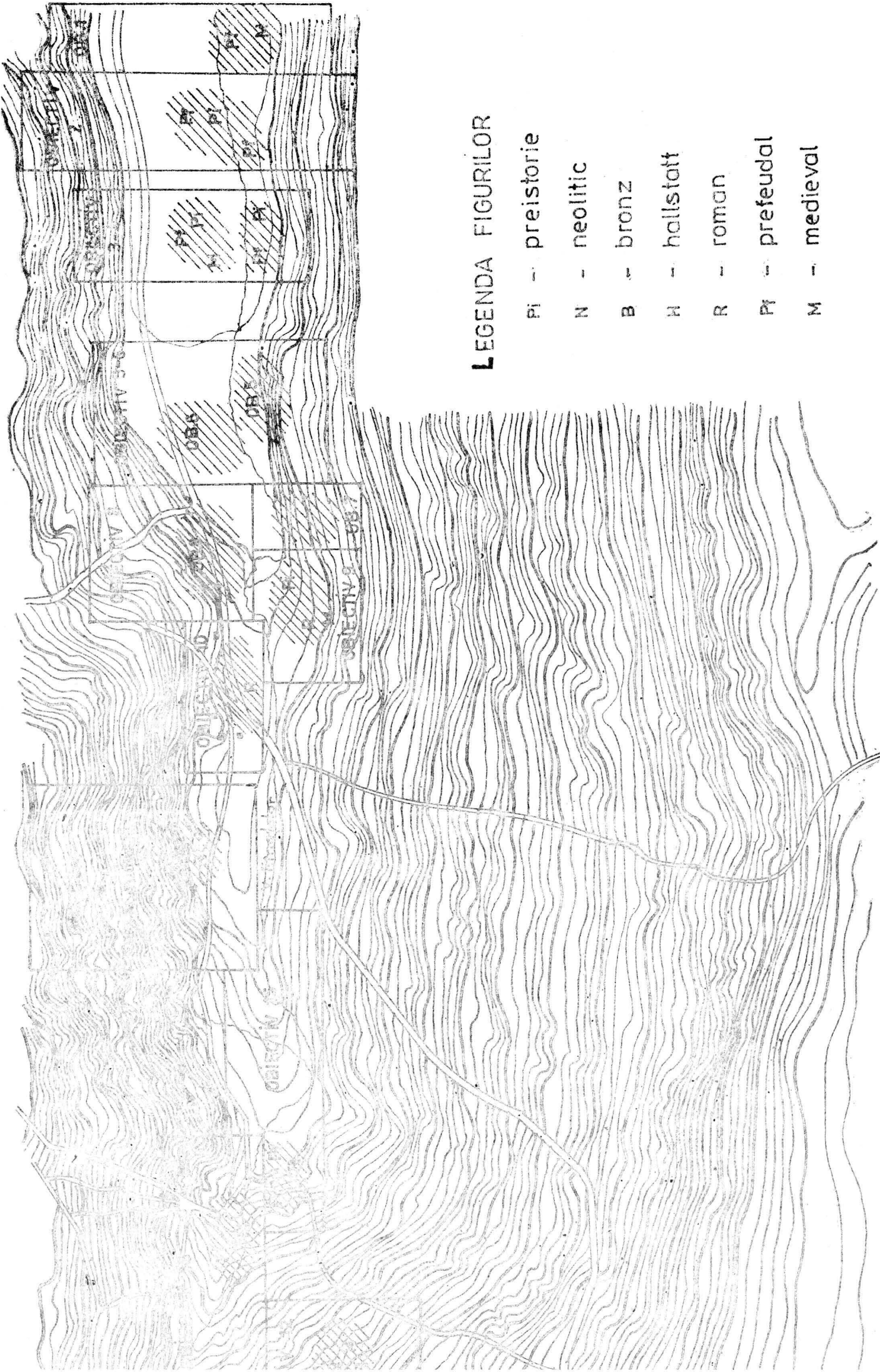

Fig. 9. Cluj-Napoca — Stăvilar. Cultura Starčevo—Criș.

LEGENDA FIGURILOR

- pi - preistorie
- N - neolitic
- B - bronz
- H - hallstatt
- R - roman
- Pr - prefeudal
- M - medieval

Fig. 1. Cluj-Napoca — Valea Caldă. Plan de ansamblu.

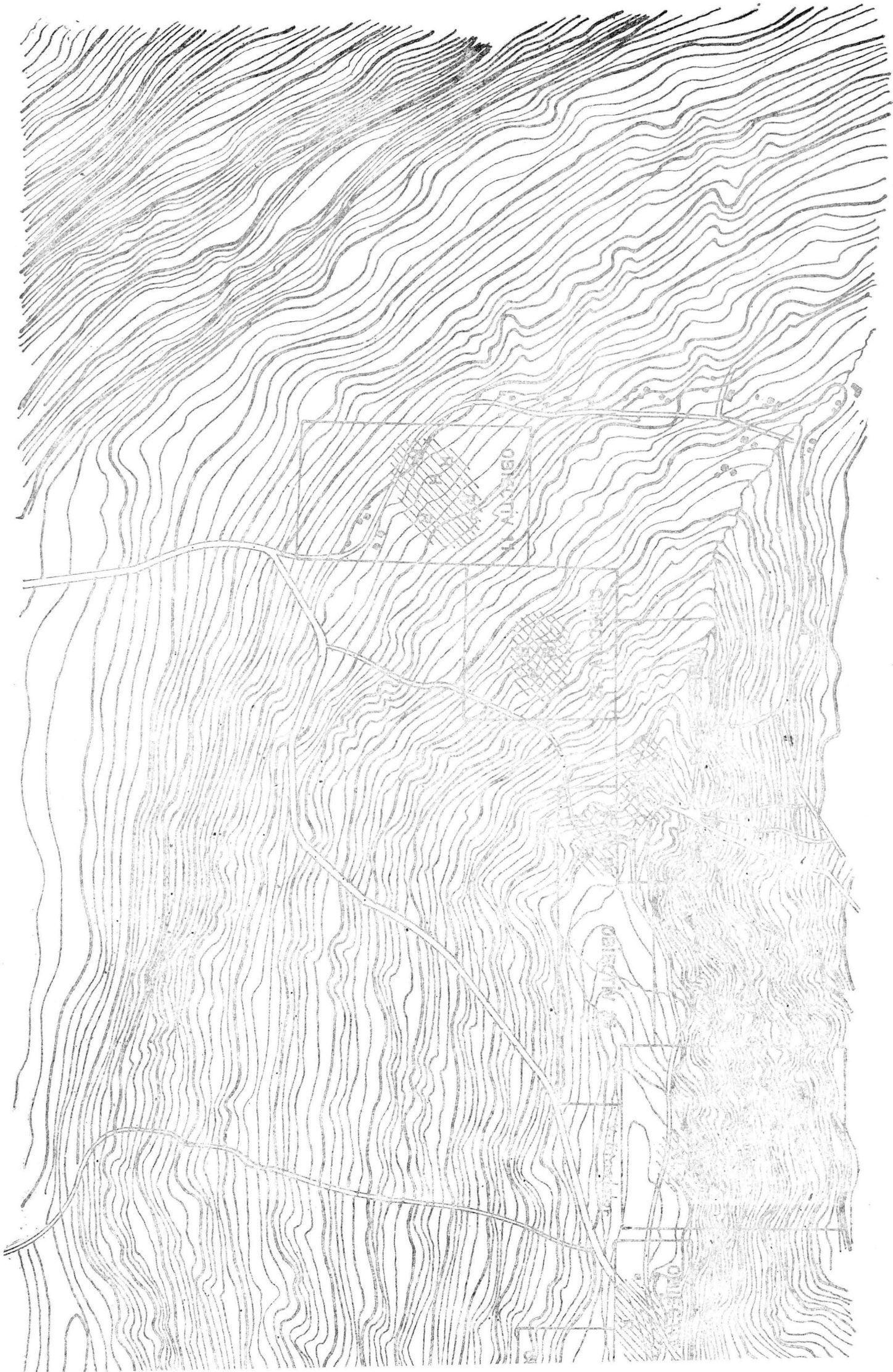

Fig. 1. Cluj-Napoca — Valea Caldă. Plan de ansamblu.

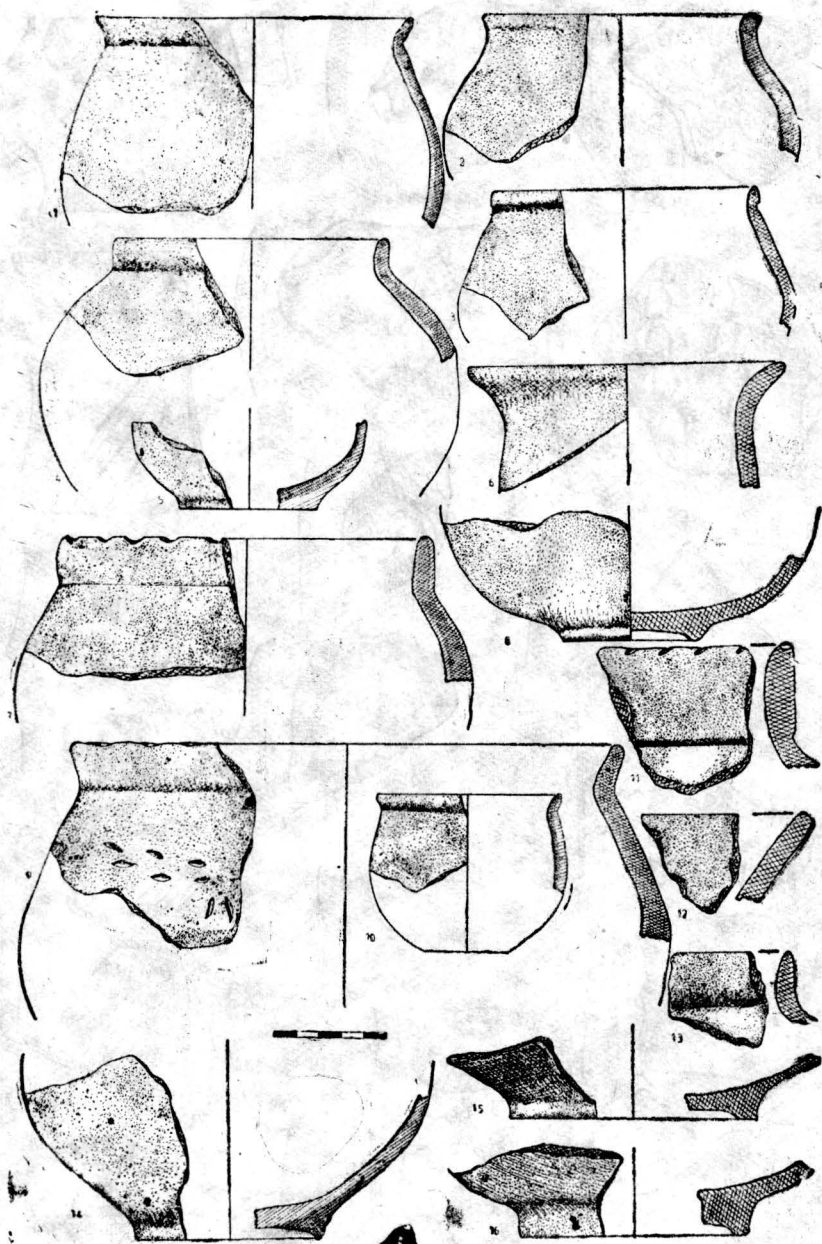

Fig. 10. Cluj-Napoca — Stăvilar. Cultura Starčevo—Criș (1-4, 7-16), cultura Coșofeni (5-6).

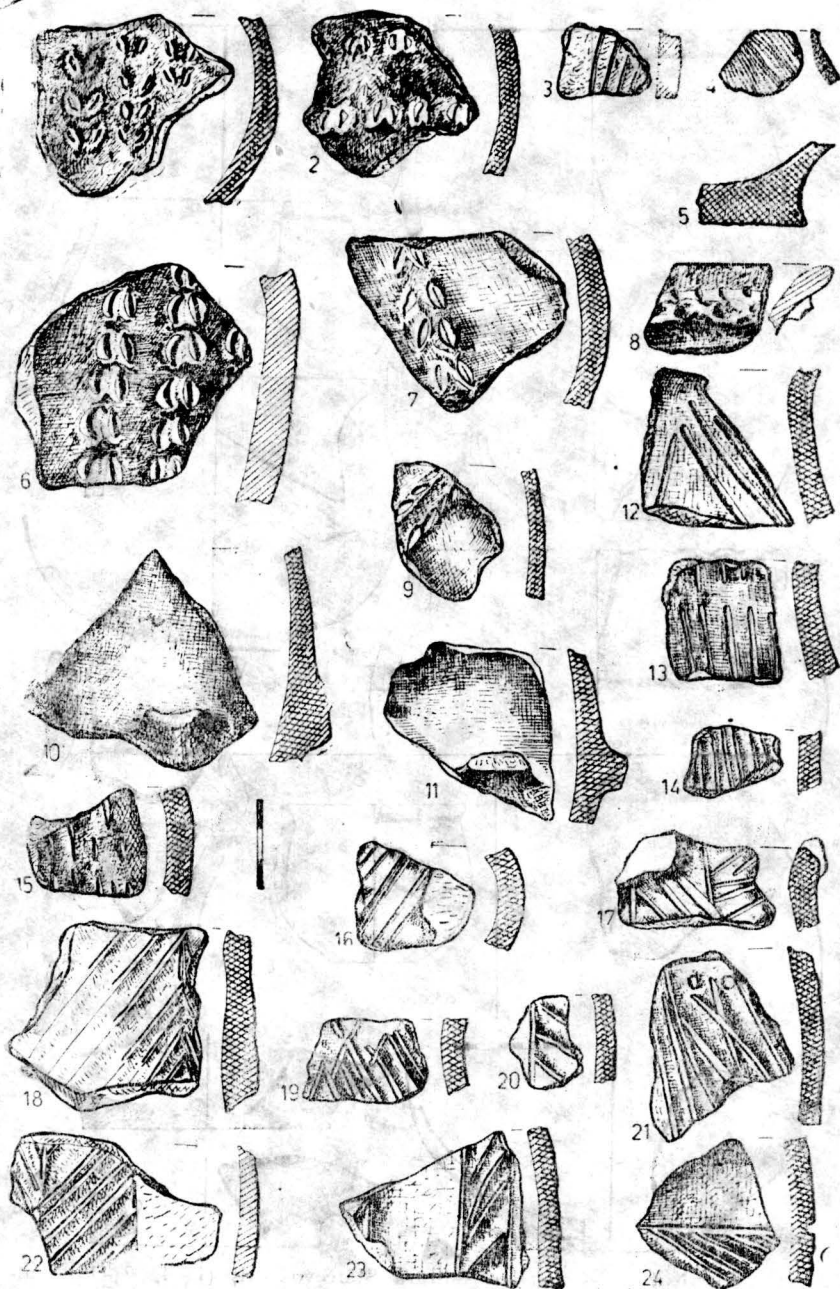

Fig. 11. Cluj-Napoca — *Slăvilar*. Cultura Starčevo—Criș (1—11), cultura Coțofeni (12—24).

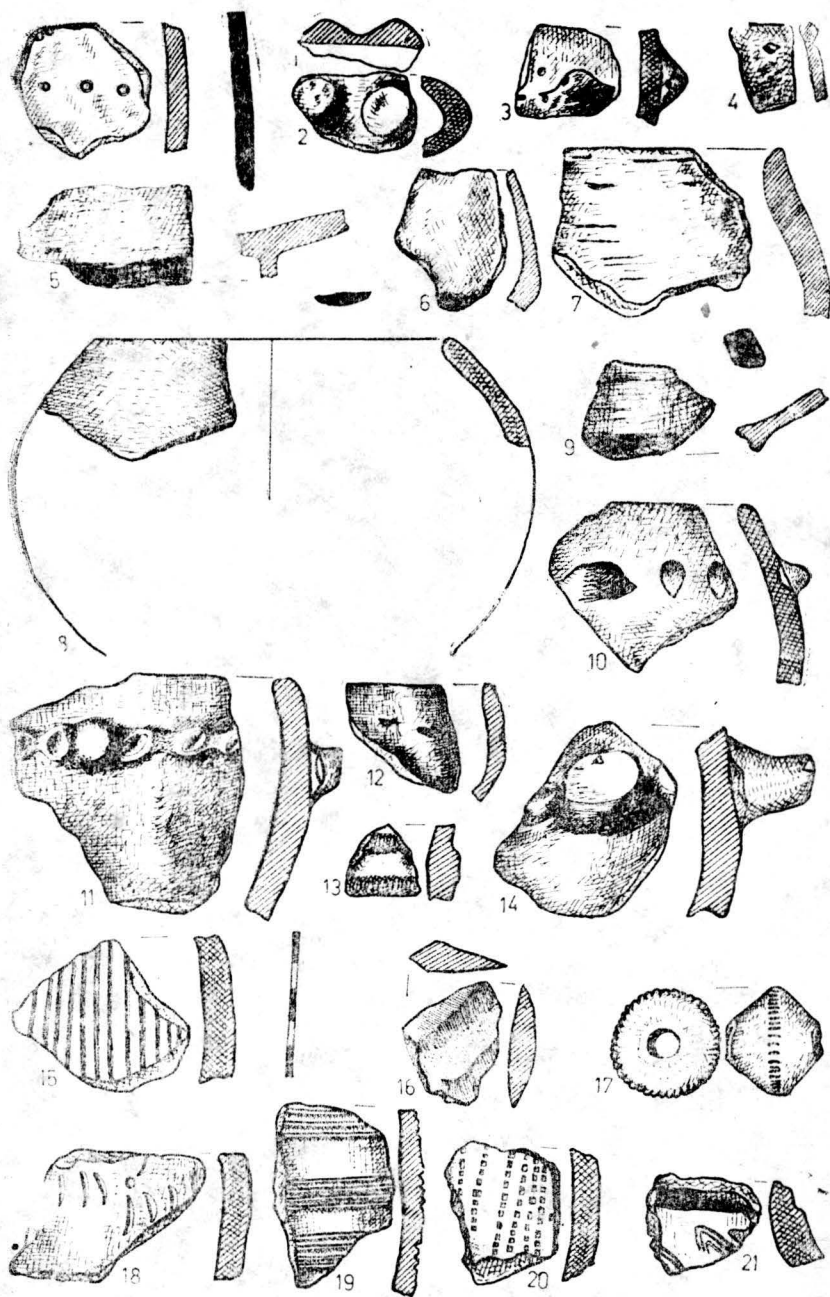

Fig. 12. Cluj-Napoca — *Slăvilă*. Cultura Starčevo-Criș (1–3); neolithic țirziu (4–9, 12, 16); cultura Wietenberg (15, 18); Hallstatt (10–11, 13–14, 17); medieval timpuriu, sec. X–XII (19–21).